

1. Вінок пам'яті Олесь Гончара: Спогади. Хроніка / Упоряд. В. Д. Гончар, В. Я. П'янов. – К. : Укр.письменник, 1997. – 453 с.
2. Гончар О. Т. Чим живемо: На шляхах до українського Відродження / О. Гончар. – К. : Рад.письменник, 1991. – 382 с.
3. Гончар О. Т. Щоденники : у 3-х т. : Т. 3 (1984-1995) / Упоряд. В. Д. Гончар. – К. : Веселка, 2004. – 606 с.
4. Жулинський М. Г. Олесь Гончар: творчість як доля / М. Жулинський // Гончар О. Т. Твори : у 12 т. : Т.1. – К. : Наукова думка, 2001. – С. 5-34.

Актуализирован вопрос востребованности творчества О. Гончара в студенческой аудитории. Известный всему миру мастер слова представлен как гражданин, патриот, человек ответственный и деятельный. Предложено несколько эффективных и интересных для современной молодежи форм внеурочной работы по произведениям писателя, в частности таких, как научно-практическая конференция, театральная гостиная, конкурс на лучшую мини-сцену и конкурс буктрейлеров. В приложениях поданы образцы некоторых работ.

Ключевые слова: Олесь Гончар, современность, человек, Украина, мир, духовное возрождение.

The issue of the demand for O. Honchar's works in the student's audience is actualized. The famous world master of the word is presented as a citizen, a patriot, a responsible and active person. Several effective and interesting for modern youth forms of extra-curricular work for the writer's works are offered, in particular, a scientific and practical conference, a theater auditorium, the best mini-scene competition and a competition of book-trailers. The annexes provide samples of individual works.

Key words: Oles Honchar, modernity, a man, Ukraine, the world, spiritual revival.

УДК 821.161.2.09:373.5.016.

Пойда О.А.,
старший викладач
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНІ СТАТТІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА ЯК ШЛЯХ ДО ОСМИСЛЕННЯ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ

УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ

У статті розроблено методичні рекомендації щодо вивчення літературно-критичних статей Олеся Гончара при вивченні біографії письменників на уроках української літератури.

Ключові слова: літературно-критичні статті, біографія письменника, Олесь Гончар, урок літератури, старша школа.

Постановка проблеми. Сьогоднішній урок літератури, на якому вивчається біографія письменника, передбачає не лише ознайомлення із життєписом митця, а й залучення такої інформації, яка дасть можливість осмислити як формування особистості автора, так і джерела його творчості. Тому важливо сформувати у школярів потребу опрацювати додаткову літературу, зокрема літературознавчі статті, мемуари, щоденники, епістолярій тощо. На нашу думку, збірник літературно-критичних статей Олеся Гончара “Письменницькі роздуми”, у якому зібрано статті про класиків літератури та митців 20 століття, діячів мистецтва, представлено різного роду літературні дослідження, нариси, етюди, стане у пригоді учителю-словеснику для того, аби з нього не лише почерпнути цікаві факти, а й навчити учнів працювати з критичними матеріалами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Есеїстика, щоденникові записи, нариси Олеся Гончара були у фокусі наукових досліджень відомих літературознавців, зокрема М. Возної, І. Михайлина, А. Погрібного, П. Сороки, М. Степаненка та ін. Майже всі вони аналізують літературознавчу цінність літературно-критичних праць корифея української прози. Методиці вивчення його творчої спадщини присвячено праці та статті І. Бровка, Т. Бугайко, Ф. Бугайка, О. Ковальчука, П. Хропка та ін. Більшість із цих досліджень здійснено в II половині ХХ ст.

Проблему вивчення життєпису митця, зокрема крізь призму літературно-критичних праць, розглядали відомі вчені, зокрема Н. Волошина, С. Жила, І. Каплан, Ю. Ковбасенко, О. Куцевол, Л. Мірошниченко, А. Лісовський, Л. Овдійчук, Є. Пасічник, С. Пультер, Б. Степанишин, Г. Токмань та ін. Так, Є. Пасічник наголошує, що “не легко уявити, наприклад, багатогранність діяльності І. Франка, Лесі Українки, А. Малишка, О. Гончара, не

звернувшись до їхніх літературно-критичних праць, де висловлюються погляди на життя і літературу, дається оцінка окремих художніх творів чи творчості письменників” [4, 334].

Наразі практично обійдено увагою питання вивчення літературно-критичних статей Олеся Гончара на уроках літератури.

Мета пропонованої статті і завдання – дослідивши літературно-критичні статті О. Гончара про українських майстрів художнього слова, репрезентувати методи та прийоми їх залучення до ефективного пізнання школярами життєпису письменників на уроках літератури.

Виклад основного матеріалу.

Опрацювання літературно-критичних статей потребує певних навичок. Звісно ж, у розширеному форматі з літературною критикою більше знайомляться учні, що навчаються у класах з поглибленим вивченням гуманітарних предметів, а також в гімназіях, ліцеях тощо. Однак завжди можна знайти такі доцільні форми роботи, при застосуванні яких учні матимуть змогу здобути ази опанування дослідницько-пошукових навичок.

Методист Є. Пасічник радить, що “уже у 9 класі необхідно познайомити учнів з тим, як скласти план, тези, конспект статті” [4, 335], тому для цього слід виділити цілий урок. Це доцільно зробити при вивченні життєтворчості Тараса Шевченка. Пропонуємо на такому уроці на тему “Багатогранність пророка України”, об’єднавши старшокласників у 3 групи, запропонувати їм розширити діапазон знань про постать Великого Кобзаря крізь призму літературної критики, дослідивши статті Олеся Гончара “Шевченко й сучасність”, “Жити йому в віках” та “Вічне слово”. Аби робота дев’ятикласників була успішною, слід познайомити їх із алгоритмом роботи над критичним матеріалом, зокрема: читання, складання плану, складання тез, написання конспекту тощо. Важливо також наголосити, що варто звертати увагу не лише на зміст, а й на стиль викладу, синтаксичні конструкції та діалог критика з читачем. Кінцевим результатом такого міні-проекту буде оприлюднення на етапі засвоєння і закріплення набутих знань, умінь та навичок інформації, яку тезово озвучать спікери команд. Таким чином, ознайомлюючи однокласників із змістовим наповненням досліджуваного матеріалу, дев’ятикласники переконуються, що цілісне уявлення про письменника, можна мати

лише в результаті опрацювання не одного чи двох джерел, як це зазвичай буває.

Підкреслюючи важливість залучення літературно-критичного матеріалу для розширення діапазону знань про мистецькі явища, учитель може запропонувати дев'ятикласникам перелік імен митців українського слова, які були об'єктом вивчення Олеса Гончара: Іван Котляревський, Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Панас Мирний, Василь Стефаник, Степан Васильченко, Микола Гоголь, Юрій Яновський, Павло Тичина, Олександр Довженко, Максим Рильський, Володимир Сосюра, Остап Вишня, Андрій Малишко, Григорій Тютюнник, Василь Симоненко та інші. Аби зацікавити школярів, варто оформити це не як нудний довгий список, а скориставшись програмою World Art, створити хмаринку слів у формі цікавої фігурки.

Використовувати літературно-критичні надбання Олеса Гончара варто і в інших видах роботи словесника. Так, продумуючи творчий аспект теми уроку з вивчення життєпису Василя Симоненка в 11 класі, можна використати назву статті про нього – “Витязь молодой української поезії”, а добираючи епіграф до заняття, – слова з однойменної статті: “...для співу свого, для думи своєї в щасливу мить народила його Україна... Лицарськість, безперечно, притаманна була його вдачі, його безкомпромісній вольовій натурі” [1, 176-177]. Обговорення цих слів можна здійснити на підсумковому етапі.

Сучасний урок з вивчення письменницького життєпису потребує від словесника особливої підготовки, оскільки саме на ньому відбувається не бездумний перелік календарних дат і певних фактів із життя митця, а зближення автора й учня, що сприятиме формуванню читацьких смаків дитини, відтак вдумливого і допитливого читача. Надзвичайно важливо, щоб учитель допоміг школярам відкрити для себе унікальний художній світ кожного майстра слова, з яким вони знайомляться впродовж навчання в школі. Цьому в нагоді стануть праці Олеса Гончара.

Літературознавець М. Возна виділяє таку особливість цих надбань: “Одна-дві сторінки вдумливо виважених слів, кілька краплених у текст діалогів, поетичних рядків, два-три гострих штрихи до портрета – і перед очима з'являвся побачений саме Олесем Гончарем щедрий серцем великий працелюб Максим

Рильський. Завдяки Гончару можемо почути поезію ніжності й правди, пристрасті, чистої непідробної любові Володимира Сосюри, молодечий сурмацький голос Андрія Малишка – співця життя, молодості й любові. Перед нами – ніжний, душевний, поетичний Остап Вишня з могутньою і веселою душею життєлюба, гуманіста, бійця; витязь молоді української поезії Василь Симоненко. Зігріта серцем публіциста, його розумом постать Василя Стефаника” [2, 107].

Враховуючи таку специфіку статей письменника, варто їх залучати в арсенал рекомендованої літератури до уроку. Зокрема, стаття Олеся Гончара “Майстер суворий і ніжний” допоможе одинадцятикласникам не лише “оживити” зовнішність, а й створити психологічний портрет Юрія Яновського. Так при роботі з портретом варто звернути увагу на цитату “А яким же він був у житті? Високим, сивим, стриманим... Погляд то задумливий, то дещо іронічний, теплий, проникливий” [1, 127]. Далі, на основі опрацьованої статті, пропонуємо створити асоціативне гроно. Тут в нагоді будуть такі слова: “Найблагородніший із благородних... Якщо ви, розмовляючи із тими, хто протягом багатьох років знав Яновського, спитаєте про характерні риси, притаманні йому, вам однотайно відкажуть: чесність, порядність, внутрішня мужність, моральна чистота, інтелігентність – ось що було провідним у характері його особистості” [1, 127].

Для юнаків та юнок, які стоять на порозі дорослого життя, важливо дізнатися, що митець був також суворим і вимогливим до себе, “шукав для свого пензля образи людей мужніх, духовно багатих, тих, в кому щедро виявляла себе народна завзятість, кмітливість, лицарська вірність і відданість справі” [1, 122]. Окрім розуміння особистості самого Юрія Яновського, опрацьований матеріал послужить і ключиком до пізнання джерел його творчості.

Ще одна цікава форма роботи на уроках, де вивчається життєпис письменника, це – створення його анкети. Такий прийом можна використати як під час лекційного викладу, так і при самостійному опрацьованні матеріалу підручника або додаткової літератури. Зокрема вдалою, на наш погляд, для такого виду роботи буде стаття О. Гончара про Панаса Мирного “Перший симфоніст української прози”. Школярі матимуть змогу не лише дізнатися про його життя, яке не було багате “на зовнішні події: вдень – служба, години нудних занять за казенним столом”, а й поринути у творчу

лабораторію: “...ввечері, коли всі відпочивають, Панас Якович, повернувшись додому й скинувши мундир, сідає за інший стіл, інтимний, щоб взятися за своє відточене, правдиве й невтомне перо. І так упродовж століть” [1, 65]. Перед учнями відкриється таємниця чиновника, який змушений був працювати задля шматка хліба і був, на думку Михайла Коцюбинського, “силою і окрасою літератури нашої” [1, 73].

Використовуючи таку форму самостійної роботи, як випереджуючі завдання, можна також пробудити інтерес школярів до постаті письменника. Варто не лише запропонувати дітям знайти цікаві факти, скажімо, про Олександра Довженка (11 клас), а й реалізувати їх озвучення за допомогою бліц-турніру, під час якого команди (якщо це групова або парна робота) чи окремі учні змагатимуться, хто не лише більше розповість цікавого про кіномитця, а й повніше розкриє його особистість. Тут в нагоді стане праця О. Гончара “Довженків світ”.

До “Письменницьких роздумів” варто вдатися, плануючи в 11 класі урок-конференцію з оглядової теми “Українська література 20-30-х років ХХ ст.”, адже саме на основі статей про Павла Тичину (“Людині гімн”), Максима Рильського (“Щедрий серцем”), Володимира Сосюру (“Голос ніжності і правди”), Остапа Вишню (“Штрихи до портрета Остапа Вишні”) та інших учні можуть підготувати цікаві повідомлення, супроводжуючи розповідь демонстрацією власноруч підготовлених мультимедійних презентацій.

Не варто оминати увагою багату мистецьку спадщину самого Олеся Гончара при вивченні його творчості. На жаль, сучасна шкільна програма з української літератури відводить лише 2 години на його вивчення, тому учителю слід знайти такі види роботи, які максимально допомогли б учням досягнути значність вкладу письменника не лише у розвиток літератури, а й у розбудову громадянського суспільства. Тут можна використати такі нетрадиційні форми, як креолізований текст, зокрема створення буктрейлера чи буклету, які сприятимуть зацікавленню дослідницькими працями Гончара. Якщо ж час дозволяє, особливо це стосується класу з поглибленим вивченням літератури, то можна продумати й реалізувати віртуальну екскурсію “Галерея письменницьких портретів Олеся Гончара”. “За своєю дидактичною метою ці заняття можуть бути віднесені, як правило,

до уроків засвоєння нових знань, коли вчитель, перетворюючись на екскурсовода, “проводить” школярів-туристів по визначних місцях чи запрошує завітати до уявного музею” [5, 59]. У ролі екскурсоводів можуть випробувати себе й школярі, які готують міні-повідомлення на основі рекомендованої учителем статті чи її уривків тощо. При реалізації такої форми організації навчального процесу важливо акцентувати на темах, про які розповідатимуть учні. Насамперед, це та інформація, яка послужить прикладом для молоді: чесноти митця, естетичні уподобання тощо. Адже це є значним “нині, коли відбувається девальвація духовних цінностей, а суспільство страждає на культурний авітаміноз. Тому важливо прилучати молоду людину до вічних взірців висоти людського духу, які розкриваються через естетичні уподобання майстрів слова” [3, 18].

Щодо дослідження творчої лабораторії українських письменників, заглиблення у їх стиль, специфіку праці над композицією чи образами, сюжетом чи словом, то й на цьому етапі учнівської діяльності аналізований збірник літературно-критичних статей стане в нагоді. Зауважимо лише, що учитель, перед тим, як рекомендувати старшокласникам те чи те дослідження, має сам ретельно його опрацювати, вибрати найбільш доцільні сторінки чи фрагменти і лише потім пропонувати школярам. На це слід зважати, оскільки у статтях є певні моменти, які писались на вимогу часу створення статті і вже не є актуальними.

Висновки й перспективи дослідження. Отже, ознайомлення школярів із книгою Олесь Гончара “Письменницькі роздуми” сприятиме розвитку їхнього критичного мислення, спонукатиме до пошукової та дослідницької діяльності, допоможе краще не лише ознайомитись із постатями українських письменників, а й розвиватиме потяг до залучення інформації з різних джерел. Оскільки запропоновані методи та прийоми носять інноваційний характер, то сподіваємось, що вони будуть цікавими як учителю-словеснику, так і учням.

Дослідження не є вичерпним, оскільки наші студії лише частково охопили критичну спадщину Олесь Гончара, що народилася на ґрунті залюбленості у вітчизняну літературу, та розроблено деякі методичні рекомендації щодо її вивчення, тому в подальшому є потреба звернути увагу на його щоденникові записи, а також на мемуари про самого митця й шляхи їх вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончар О. Т. Письменницькі роздуми. Літературно-критичні статті / О. Т. Гончар. – Київ : Видав. худ. літ. “Дніпро”, 1980. – 314 с.
2. Возна М. П. Видатні письменники України ХХ століття за “Щоденниками” та літературно-критичними статтями О. Гончара / М. П. Возна // Питання літературознавства. – 2006. – Вип. 72. С. 106-112.
3. Овдійчук Л. Вивчення життєпису письменника на уроках літератури (естетичний аспект) / Л. Овдійчук // Українська література – 2011. – № 13. – С. 17-20.
4. Пасічник С. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах : навч. посібник для студентів вищих закладів освіти / С. А. Пасічник. – Київ : Ленвіт, 2000. – 384 с.
5. Пойда О. А. Особливості проведення віртуальних екскурсій на уроках української літератури (на прикладі вивчення життєпису Т. Шевченка) // Тарас Шевченко в новітніх парадигмах наукового знання : матеріали всеукр. наук.- практ. конф. (Хмельницький, 20-21 лютого 2014 р.) / О. А. Пойда – Хмельницький: ХГПА, 2014. – 298 с. – С. 58-65.

В статъе разработаны методические рекомендации по изучению литературно-критических статей Олеса Гончара при изучении биографии писателей на уроках украинской литературы.

Ключевые слова: *літературно-критическiе статъи, биография писателя, Олесь Гончар, урок литературы, старшая школа.*

The paper deals with the developed guidelines for the study of literary criticism articles of Oles Honchar while studying the biographies of writers in the lessons of Ukrainian.

Key words: *literary criticism articles, awriter’s biography, Oles Honchar, literature lesson, High school.*